

Ερνστ Νόλτε

Το παρελθόν που δεν θέλει να παρέλθει

ΕΡΝΣΤ ΝΟΛΤΕ

ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΠΟΥ ΔΕΝ ΘΕΛΕΙ ΝΑ ΠΑΡΕΛΘΕΙ
ΜΙΑ ΟΜΙΛΙΑ ΠΟΥ ΓΡΑΦΤΗΚΕ ΑΛΛΑ ΔΕΝ ΜΠΟΡΕΣΕ ΝΑ ΕΚΦΩΝΗΘΕΙ

Μετάφραση-εισαγωγή: Γιάννης Καραπαπάς

Η-ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΚΟ
ΑΘΗΝΑ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2016

Τίτλος πρωτοτύπου: Ernst Nolte, Die Vergangenheit, die nicht vergehen will: Eine Rede, die geschrieben, aber nicht gehalten werden konnte, εφημερίδα *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 6 Ιουνίου 1986

Η συγκεκριμένη επιφυλλίδα μπορεί να διαβαστεί στα γερμανικά στην ηλεκτρονική διεύθυνση:

http://www.1000dokumente.de/index.html?c=dokument_de&dokument=0080_nol&object=facsimile&l=de

Προτεινόμενος τρόπος παραπομπής: Νόλτε Ερνστ, *Το παρελθόν που δεν θέλει να παρέλθει*, μτφρ. Γιάννης Καραπαπάς, Η-Εκδόσεις Πολιτειακό, Αθήνα, 2016

Για περισσότερες πληροφορίες: <http://www.politeiako.gr/>

Εισαγωγή

Το «Παρελθόν που δεν θέλει να παρέλθει», του πολύ σημαντικού Γερμανού ιστορικού και φιλοσόφου Ερνστ Νόλτε (γενν. 1923), δημοσιεύτηκε ως επιφυλλίδα στη *Frankfurter Allgemeine Zeitung/FAZ* στις 6 Ιουνίου 1986 και πυροδότησε στη Γερμανία την περίφημη *Historikerstreit* (Διαμάχη των ιστορικών). Η διαμάχη ξεκίνησε περίπου έναν μήνα μετά τη δημοσίευση, με ένα άρθρο του φιλοσόφου Γιούργκεν Χάμπερμας στην εβδομαδιαία εφημερίδα *Die Zeit*, με το οποίο ασκούσε κριτική στους Γερμανούς ιστορικούς Μίκαελ Στίρμερ, Αντρέας Χίλγκρουμπερ, Κλάους Χίντεμπραντ και κυρίως στον Νόλτε, οι οποίοι, όπως έλεγε και ο υπότιτλος του άρθρου του, εκπροσωπούσαν τις «απολογητικές τάσεις της γερμανικής ιστοριογραφίας».

Έκτοτε στη διαμάχη πήραν μέρος οι περισσότεροι κορυφαίοι Γερμανοί ιστορικοί της εποχής, οι οποίοι αισθάνθηκαν την ανάγκη να πάρουν δημοσίως θέση. Το ουσιαστικό ερώτημα το οποίο έθεσε ο Νόλτε, και στο οποίο προσπάθησε να απαντήσει στη διάρκεια της διαμάχης, ήταν το εάν ανάμεσα στον μπολσεβικισμό και στον Εθνικοσοσιαλισμό υπήρξε μια σχέση πρωτοτύπου και αντιγράφου, εάν ο πρώτος υπήρξε ταυτόχρονα φόβητρο και πρότυπο για τον δεύτερο, και αν ήταν πιθανή μια «αιτιώδης συνάφεια» ανάμεσα στα μέτρα εξόντωσης που έλαβαν τα δύο ολοκληρωτικά καθεστώτα. Η διαμάχη διήρκεσε περίπου έναν χρόνο και ήταν ιδιαίτερα παραγωγική. «Ένα δημοσίευμα που εμφανίστηκε το 1991 κατέγραφε σχεδόν 1200 άρθρα και περίπου τρεις δωδεκάδες βιβλία, τα οποία είχαν δημοσιευτεί μέχρι το τέλος του 1988».¹

Η καλύτερη και πιο ολοκληρωμένη απάντηση του Νόλτε στους επικριτές του, εκτός από ό,τι έγραψε στη διάρκεια της διαμάχης, ήρθε έναν χρόνο μετά, το 1987, με το βιβλίο του *Ο ευρωπαϊκός εμφύλιος πόλεμος 1917-1945. Εθνικοσοσιαλισμός και μπολσεβικισμός*, στο οποίο ανέπτυξε και ανέλυε, βασιζόμενος σε ιστορικές πηγές, τα ερωτήματα και τα θέματα που είχε θέσει σε εκείνο το άρθρο. Το βιβλίο προκάλεσε έναν νέο κύκλο διαμάχης, τρόπον τινά διεθνοποιώντας τη, μια και πλέον ενεπλάκησαν σημαντικοί ιστορικοί από άλλες χώρες, όπως ο Ίαν Κέρσοου, ο Ρίτσαρντ Έβανς, ο Τίμοθι Μέισον, ο Τζον Λούκατς κ.ά. Επίσης προκάλεσε μια βίαιη επίθεση, όπως ο εμπρησμός του αυτοκινήτου του Νόλτε στις 9 Φεβρουαρίου 1988 από αριστεριστές στο Βερολίνο.

Το συγκεκριμένο άρθρο αποτελεί το συντομευμένο κείμενο μιας ομιλίας που επρόκειτο να εκφωνήσει ο Νόλτε στις αρχές του 1986 στο Συμπόσιο Ομιλιών και Συζητήσεων που διεξάγεται κάθε χρόνο στο Ρέμερμπεργκ της Φρανκφούρτης, το οποίο είχε ως θέμα «Πολιτική κουλτούρα – σήμερα;» Εν τούτοις, όπως δηλώνει ο υπότιτλος του άρθρου, η ομιλία «δεν μπόρεσε να εκφωνηθεί». Τελικά δημοσιεύτηκε στη *FAZ*, ύστερα από παρέμβαση ενός από τους υποστηρικτές του Νόλτε, ο οποίος ήταν συνεκδότης της εφημερίδας, του συγγραφέα και ιστορικού Γιάαχιμ Φεστ.

¹ Ερνστ Νόλτε, *Ο ευρωπαϊκός εμφύλιος πόλεμος 1917-1945. Εθνικοσοσιαλισμός και μπολσεβικισμός*, μτφρ. Γιάννης Καραπαπάς, Εκδόσεις Τροπή, Αγρίνιο, 2015 (1987), σελ. 11.

Το παρελθόν που δεν θέλει να παρέλθει Μια ομιλία που γράφτηκε αλλά δεν μπόρεσε να εκφωνηθεί

Ερνστ Νόλτε

Ως «Παρελθόν που δεν θέλει να παρέλθει» μπορεί να εννοηθεί μονάχα το εθνικοσοσιαλιστικό παρελθόν των Γερμανών ή της Γερμανίας. Το θέμα μας υποδηλώνει την άποψη ότι, ενώ κανονικά κάθε παρελθόν παρέρχεται, εντούτοις το συγκεκριμένο μη παρέρχεσθαι αποτελεί κάτι τελείως ιδιόμορφο. Από την άλλη η κανονική παρέλευση του παρελθόντος δεν μπορεί να γίνεται αντιληπτή ως μια εξαφάνιση. Όταν διάφορα ιστορικά έργα ασχολούνται, για παράδειγμα, με την εποχή του Μεγάλου Ναπολέοντα, όπως και με την κλασική περίοδο του αυτοκράτορα Αυγούστου, το αποτέλεσμα είναι αυτές οι εποχές να αποκτούν συνεχώς μια παροντική ύπαρξη. Όμως είναι προφανές ότι τα συγκεκριμένα παρελθόντα έχουν χάσει το βάρος που είχαν για τους συγκαίρινούς τους. Ακριβώς για αυτόν το λόγο μπορούν να αφήνονται στην κρίση των ιστορικών. Αντιθέτως, από ό,τι φαίνεται, το εθνικοσοσιαλιστικό παρελθόν –όπως πρόσφατα τόνισε και ο Χέρμαν Λίμπτε– δεν υπόκειται σε τούτη την παρέλευση, σε τούτη τη διαδικασία εξασθένησης, αλλά δείχνει να αναβιώνει και να ισχυροποιείται περαιτέρω, όχι όμως ως πρότυπο, αλλά ως φόβητρο, ως ένα παρελθόν το οποίο μάλιστα εδραιώνεται ως παρόν ή επικρέμαται ως δαμόκλειος σπάθη πάνω από αυτό.

Εικόνες άσπρου-μαύρου

Για αυτό υπάρχουν εύλογες αιτίες. Όσο πιο ξεκάθαρα η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, και η δυτική κοινωνία εν γένει, εξελίσσεται σε μια «κοινωνία ευημερίας», τόσο πιο πολύ ξενίζει η εικόνα του Τρίτου Ράιχ με τη φιλοπόλεμη ιδεολογία του, με το αξίωμά του «κανόνια αντί βούτυρο», καθώς και με τα αποσπάσματά του από την *Ποιητική Έντα*, όπως «Ο θάνατός μας γίνεται γιορτή», τα οποία τραγουδιούνταν δυνατά εν χορώ σε σχολικές εορτές. Σήμερα όλοι είναι ειρηνιστές εκ πεπιοθήσεως, όμως δεν μπορούν παρ' όλα αυτά να δουν από μια ασφαλή απόσταση την πολεμοχαρή στάση και ιδεολογία των εθνικοσοσιαλιστών, διότι ξέρουν ότι οι δύο υπερδυνάμεις κάθε χρόνο δαπανούν για τον εξοπλισμό τους πολύ περισσότερα από όσα είχε δαπανήσει ο Χίτλερ από το 1933 έως το 1939. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να παραμένει μια βαθιά ανασφάλεια. Προτιμάμε να αναμετριάμαστε με τους εχθρούς μας από μια θέση ασφάλειας παρά από τη σύγχυση του παρόντος.

Παρόμοια ισχύουν για το φεμινισμό: Στον Εθνικοσοσιαλισμό η «μανία με την αρρενωπότητα» χαρακτηριζόταν από μια προκλητική αυτοπεποίθηση και αυτή η μανία σήμερα έχει την τάση να διαψεύδεται και να συγκαλύπτεται –ο Εθνικοσοσιαλισμός είναι συνεπώς ο σύγχρονος εχθρός με την τελευταία, ακόμα πιο απαραγνώριστη, μορφή εμφάνισής του. Η απαίτηση του Χίτλερ για «παγκόσμια κυριαρχία» πρέπει να εξετάζεται ξεχωριστά ως η πλέον τερατώδης, όσο πιο ξεκάθαρα αποδεικνύεται ότι η Δυτική Γερμανία μπορεί σε κάθε περίπτωση να παίξει στη διεθνή πολιτική το ρόλο ενός κράτους μεσαίου μεγέθους – ωστόσο τίποτα δεν πιστοποιεί την «αθωότητά» της, και σε πολλά μέρη είναι ακόμη ζωντανός ο φόβος ότι θα μπορούσε να γίνει και μεν όχι η αιτία, αλλά η αφορμή ενός Τρίτου Παγκοσμίου πολέμου. Περισσότερο από

όλα τα άλλα, στο μη παρέρχεσθαι του παρελθόντος συνέβαλε εν τω μεταξύ η ανάμνηση της «Τελικής Λύσης», διότι η τερατωδία της βιομηχανικής εξόντωσης πάρα πολλών εκατομμυρίων ανθρώπων έπρεπε να φανεί τόσο πιο αδιανόητη όσο πιο πολύ η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, μέσω της νομοθεσίας της, προσετίθετο στη χορεία της εμπροσθοφυλακής των ανθρωπιστικών κρατών. Όμως αμφιβολίες συνέχισαν να υπάρχουν κι εδώ, και αναρίθμητοι ξένοι πίστευαν και πιστεύουν, εξίσου λίγο όσο πολλοί Γερμανοί, στην ταύτιση «νόμιμης χώρας» («pays légal») και «πραγματικής χώρας» («pays réel»).

Ήταν, ωστόσο, μονάχα η συνεχής προσκόλληση των απλών καθημερινών Γερμανών στην ιδέα περί «νόμιμης χώρας» που τους καθιστούσε αντίθετους σε αυτό το μη παρέρχεσθαι του παρελθόντος και τους έκανε να θέλουν να βάλουν «τελεία και παύλα» στη συζήτηση, έτσι ώστε το γερμανικό παρελθόν να μη διαφέρει πλέον ουσιαστικά από άλλα παρελθόντα;

Δεν υπάρχει ένας πυρήνας αλήθειας σε πολλά από τα επιχειρήματα και τα ερωτήματα, τα οποία τρόπον τινά ορθώνουν ένα τείχος ενάντια στο αίτημα για μια αδιάκοπτη «ενασχόληση» με τον Εθνικοσοσιαλισμό; Θα αναφερθώ σε μερικά από αυτά τα επιχειρήματα ή ερωτήματα, προκειμένου στη συνέχεια να αναπτύξω μια έννοια εκείνης της «παράλειψης», η οποία, κατά τη γνώμη μου, είναι και η πιο αποφασιστική, σε μια προσπάθεια να οριοθετήσω έτσι εκείνη την «ενασχόληση», η οποία πόρρω απέχει τόσο από την επιθυμία να μπει «τελεία και παύλα» όσο και από τη διαρκώς εξορκιζόμενη «συμφιλίωση με το παρελθόν».

Είναι ακριβώς εκείνοι, που συχνότερα και στους πλέον υψηλούς τόνους κάνουν λόγο για την ύπαρξη «συμφερόντων», οι οποίοι αρνούνται το ερώτημα, αν σε αυτή την άρνηση παρέλευσης του παρελθόντος έπαιξαν ή συνεχίζουν να παίζουν ρόλο άλλα συμφέροντα, όπως για παράδειγμα τα συμφέροντα μιας νέας γενιάς στον παμπάλαιο αγώνα ενάντια «στους πατεράδες» ή επίσης τα συμφέροντα των διωκόμενων και των απογόνων τους για μια μόνιμη ανώτερη και προνομιούχα κοινωνική θέση.

Με το λόγο περί της «ενοχής των Γερμανών» παραβλέπεται ελαφρά τη καρδία η ομοιότητα με το λόγο περί της «ενοχής των Εβραίων», που συνιστούσε ένα από τα βασικά επιχειρήματα των εθνικοσοσιαλιστών. Όλες οι κατηγορίες ενοχής κατά «των Γερμανών», οι οποίες προέρχονται από Γερμανούς, είναι ανειλικρινείς, εφόσον οι κατηγοροί δεν συμπεριλαμβάνουν τον εαυτό τους ή την ομάδα που εκπροσωπούν στους κατηγορούμενους, ενώ ουσιαστικά θέλουν απλώς να επιφέρουν ένα αποφασιστικό χτύπημα στους παλαιούς αντιπάλους τους.

Η προσοχή που είναι στραμμένη στην «Τελική Λύση» αποτελεί έναν αντιπερισπασμό απέναντι σε σημαντικά πραγματικά γεγονότα της εθνικοσοσιαλιστικής περιόδου, όπως είναι για παράδειγμα η θανάτωση της «ανάξιας ζωής» και η μεταχείριση των Ρώσων αιχμαλώτων πολέμου, κυρίως όμως απέναντι σε κρίσιμα ζητήματα του παρόντος – για παράδειγμα, εκείνα που αφορούν το χαρακτήρα τού Είναι της «αγέννητης ζωής» ή την «εθνοκτονία» χθες στο Βιετνάμ και σήμερα στο Αφγανιστάν.

Η συνύπαρξη αυτών των δύο ομάδων επιχειρημάτων, από τις οποίες η μία βρίσκεται στο προσκήνιο, αλλά παρ' όλα αυτά δεν μπόρεσε να επικρατήσει εντελώς, έχει οδηγήσει σε μια κατάσταση την οποία κάποιος μπορεί να χαρακτηρίσει ως παράδοξη ή επίσης ως ευτράπελη.

Μια απερίσκεπτη δήλωση ενός ομοσπονδιακού βουλευτή για ορισμένα αιτήματα των εκπροσώπων εβραϊκών οργανώσεων ή το κακόγουστο ολίσθημα ενός πολιτικού κάποιου δήμου διογκώνονται και εκλαμβάνονται ως ενδείξεις «αντισημιτισμού», όταν κάθε ανάμνηση του αυθεντικού και επ' ουδενί λόγω βέβαια εθνικοσοσιαλιστικού αντισημιτισμού της εποχής της Βαϊμάρης έχει εξαφανιστεί, και ενώ τον ίδιο καιρό στην τηλεόραση προβάλλεται το συγκινητικό ντοκυμαντέρ Σοά [Ολοκαύτωμα] ενός Εβραίου σκηνοθέτη, ο οποίος σε ορισμένα μέρη του θεωρεί πιθανό ότι και οι άνδρες των Ες Ες στα στρατόπεδα θανάτου μπορούσαν να είναι με τον τρόπο τους θύματα και ότι, από την άλλη πλευρά, στα πολωνικά θύματα του Εθνικοσοσιαλισμού υπήρχε ένας μiasματικός αντισημιτισμός.

Μπορεί μεν η επίσκεψη του Αμερικανού προέδρου στο στρατιωτικό κοιμητήριο του Μπίτμπουργκ να προκάλεσε μια συναισθηματικά φορτισμένη συζήτηση, όμως ο φόβος μπροστά στην κατηγορία του «συμψηφισμού», και γενικά της σύγκρισης, δεν επέτρεψε να τεθεί το απλό ερώτημα, τι θα σήμαινε το αν ο καγκελάριος της Γερμανίας το 1953 είχε αρνηθεί να επισκεφθεί το στρατιωτικό κοιμητήριο του Άρλινγκτον, και μάλιστα με την αιτιολογία ότι εκεί είναι θαμμένοι άνδρες οι οποίοι είχαν λάβει μέρος στις τρομοκρατικές επιθέσεις εναντίον του άμαχου γερμανικού πληθυσμού.

Για τον ιστορικό, το πιο αξιοθρήνητο αποτέλεσμα του μη παρέρχεσθαι του παρελθόντος είναι ακριβώς αυτό: ότι οι πιο απλοί κανόνες, οι οποίοι ισχύουν για κάθε παρελθόν, φαίνονται να μην ισχύουν πια, ότι δηλαδή κάθε παρελθόν πρέπει όλο και πιο πολύ να γίνεται αντιληπτό μέσα στην πολυπλοκότητά του, ότι πρέπει να γίνεται όλο και πιο διαυγές το ιστορικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αυτό υφάινεται, ότι οι εικόνες άσπρου-μαύρου των συγκαιρινών πρέπει να διορθώνονται και ότι οι παλαιότερες αποτιμήσεις πρέπει να υποβάλλονται σε αναθεώρηση.

Όμως αυτός ακριβώς ο τελευταίος κανόνας, όταν εφαρμόζεται στο Τρίτο Ράιχ, φαίνεται να είναι «επικίνδυνος για τον λαό»: Δεν θα μπορούσε να οδηγήσει στη δικαιολόγηση του Χίτλερ ή τουλάχιστον στο να «απαλλάξει τους Γερμανούς από την κατηγορία»; Δεν αυξάνεται με αυτόν τον τρόπο η πιθανότητα οι Γερμανοί να ταυτιστούν ξανά με το Τρίτο Ράιχ, όπως πράγματι έκαναν στη μεγάλη τους πλειονότητα τουλάχιστον κατά τη διάρκεια της περιόδου 1935 έως 1939, και έτσι να μην πάρουν το μάθημα που τους επέβαλε η Ιστορία;

Αυτά τα ερωτήματα μπορούν να απαντηθούν άμεσα και χωρίς σοβαρές αντιρρήσεις: Κανένας Γερμανός δεν είναι δυνατόν να θέλει να δικαιολογήσει τον Χίτλερ, και μόνο λόγω των εντολών που ο ίδιος έδωσε για την εξόντωση του γερμανικού λαού τον Μάρτιο του 1945. Το ότι οι Γερμανοί παίρνουν μαθήματα από την Ιστορία δεν το εγγυώνται οι ιστορικοί και οι δημοσιογράφοι, αλλά η ολοκληρωτική αλλαγή των σχέσεων ισχύος και οι εμφανείς συνέπειες των δύο μεγάλων ηττών. Λάθος μαθήματα μπορούν βεβαίως ακόμη να πάρουν, όμως μονάχα με έναν τρόπο, ο οποίος θα είναι νέου είδους και σε κάθε περίπτωση «αντιφασιστικός».

Αληθεύει ότι δεν έχουν λείψει οι προσπάθειες να ξεπεραστεί το επίπεδο της πολεμικής και να παρουσιαστεί μια αντικειμενική εικόνα του Τρίτου Ράιχ και του ηγέτη του· αρκεί να αναφέρουμε τα ονόματα του Γιόαχιμ Φεστ και του Σεμπάστιαν Χάφνερ. Και οι δύο όμως, κατά κύριο λόγο, επικεντρώθηκαν στην εγχώρια γερμανική κατάσταση. Στη συνέχεια θα προσπαθήσω με τη βοήθεια μερικών ερωτημάτων και λέξεων-κλειδιών να

υποδείξω την οπτική γωνία υπό την οποία θα έπρεπε να ιδωθεί αυτό το παρελθόν, εφόσον πρέπει να τύχει εκείνης της «ίσης μεταχείρισης», η οποία αποτελεί αξιωματική αρχή της Φιλοσοφίας και της ιστορικής επιστήμης, η οποία όμως δεν οδηγεί σε εξομοιώσεις, αλλά απεναντίας στην ανάδειξη των διαφορών.

Αποσαφηνιστικές λέξεις-κλειδιά

Ο Μαξ Έρβιν φον Σόιμπνερ-Ρίχτερ, ο οποίος αργότερα υπήρξε ένας από τους στενότερους συνεργάτες του Χίτλερ και κατόπιν, τον Νοέμβριο του 1923, κατά τη διάρκεια της πορείας προς την αίθουσα των στρατηγών, χτυπήθηκε θανάσιμα από μια σφαίρα, το 1915 εργαζόταν ως πρόξενος της Γερμανίας στο Ερζερούμ. Εκεί υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας των εκτοπίσεων του αρμενικού πληθυσμού, οι οποίες αποτέλεσαν την αρχή της πρώτης μεγάλης εθνοκτονίας του 20ού αιώνα. Δεν δίστασε μάλιστα να έρθει αντιμέτωπος με τις τουρκικές αρχές, με τον βιογράφο του να τελειώνει το 1938 την εξιστόρηση των γεγονότων με τις εξής σκέψεις: «Όμως τι ήταν αυτοί οι λίγοι άνθρωποι οι οποίοι εναντιώθηκαν στη θέληση εξόντωσης της τουρκικής Πύλης, η οποία μάλιστα αγνόησε τις πιο άμεσες παραινέσεις από το Βερολίνο, τι ήταν αυτοί οι οποίοι εναντιώθηκαν στη λαίμαργη αγριότητα των ελευθερωμένων Κούρδων, στην καταστροφή που συντελούνταν τόσο γρήγορα, όπου οι λαοί της Ασίας αντιπαρετίθεντο με ασιατικό τρόπο, μακριά από τον ευρωπαϊκό πολιτισμό;»

Κανείς δεν ξέρει, τι θα έκανε ο Σόιμπνερ-Ρίχτερ ή θα είχε παραλείψει να κάνει, αν αυτός είχε γίνει στη θέση του Άλφρεντ Ρόζενμπεργκ υπουργός των κατεχόμενων ανατολικών περιοχών. Όμως πολύ δύσκολα μπορεί κάποιος να ισχυριστεί ότι ανάμεσα σε αυτόν και στον Ρόζενμπεργκ ή στον Χίτλερ, πόσο μάλλον ότι ανάμεσα σε αυτόν και στον ίδιο τον Χίτλερ υπήρχε ουσιαστική διαφορά. Τότε όμως είμαστε υποχρεωμένοι να αναρωτηθούμε: Τι μπόρεσε να παρακινήσει ανθρώπους, οι οποίοι αισθάνθηκαν ως «ασιατική» μια εθνοκτονία, την οποία έζησαν από πρώτο χέρι, ώστε να προβούν οι ίδιοι σε μια ακόμα πιο φρικτή εθνοκτονία; Υπάρχουν αποσαφηνιστικές λέξεις-κλειδιά. Μία από αυτές είναι η εξής:

Όταν ο Χίτλερ την 1 Φεβρουαρίου 1943 έλαβε την είδηση για τη συνθηκολόγηση της Έκτης Στρατιάς στο Στάλινγκραντ, σχολιάζοντας την κατάσταση, προέβλεψε αμέσως ότι μερικοί από τους αιχμάλωτους αξιωματικούς θα δραστηριοποιούνταν στη σοβιετική προπαγάνδα: «Φανταστείτε αυτόν (έναν τέτοιο αξιωματικό) να μπαίνει στη Μόσχα, και τότε σκεφτείτε το “κλουβί με τους αρουραίους”. Τότε θα υπογράψει τα πάντα. Θα κάνει ομολογίες, θα κάνει εκκλήσεις...»

Οι σχολιαστές δίνουν την ερμηνεία ότι το «κλουβί με τους αρουραίους» παραπέμπει στη Λουμπιάνκα. Θεωρώ ότι αυτό είναι λανθασμένο.

Στο έργο 1984 ο Τζορτζ Όργουελ περιγράφει με ποιον τρόπο ο ήρωας Ουίνστον Σμιθ εξαναγκάστηκε τελικά από τη μυστική αστυνομία του «Μεγάλου Αδελφού» ύστερα από πολλά βασανιστήρια να απαρνηθεί την αρραβωνιαστικιά του και έτσι να παραιτηθεί από την ανθρώπινη αξιοπρέπειά του. Κάποιος φέρνει ένα κλουβί πάνω από το κεφάλι του, μέσα στο οποίο βρίσκεται ένας αρουραίος που έχει σχεδόν τρελαθεί από την πείνα. Ο ανακριτικός υπάλληλος απειλεί να ανοίξει το κλουβί και τότε ο Ουίνστον Σμιθ καταρρέει. Αυτή την ιστορία ο Όργουελ δεν την επινόησε. Υπάρχει σε πολυάριθμα αποσπάσματα της αντιμπολσεβίκικης φιλολογίας για τον ρωσικό

εμφύλιο πόλεμο. Μεταξύ των άλλων αναφέρεται από τον σοσιαλιστή Μελγκούνοφ που θεωρείται αξιόπιστος. Αυτή αποδίδεται στην «κινεζική Τσεκά».

Αρχιπέλαγος Γκουλάγκ και Άουσβιτς

Αποτελεί σημαντικό κενό της βιβλιογραφίας σχετικά με τον Εθνικοσοσιαλισμό το ότι δεν αναγνωρίζεται ή δεν γίνεται παραδεκτό σε ποια έκταση όλα αυτά που διέπραξαν αργότερα οι εθνικοσοσιαλιστές –με μοναδική εξαίρεση την τεχνική διαδικασία της θανάτωσης με αέριο–, όπως μαζικές εκτοπίσεις και μαζικούς τουφεκισμούς, βασανιστήρια, στρατόπεδα θανάτου, εξολοθρεύσεις ολόκληρων πληθυσμιακών ομάδων σύμφωνα με αντικειμενικά και μόνο κριτήρια επιλογής, δημόσια εκφρασμένες προτροπές για εξόντωση εκατομμυρίων αθώων ανθρώπων, οι οποίοι όμως θεωρούνταν «εχθροί», είχαν ήδη περιγραφεί σε πολλά γραπτά στις αρχές της δεκαετίας του 1920.

Είναι πιθανό πολλές από αυτές τις αναφορές να ήταν υπερβολικές. Είναι επίσης βέβαιο ότι και η «λευκή τρομοκρατία» προέβη σε αποτρόπαιες πράξεις, μολονότι μέσα στις στοχεύσεις της δεν υπήρξε αντίστοιχο της ρητής αξίωσης για «εξολοθρευση της μπουρζουαζίας». Παρ' όλα αυτά, στο σημείο αυτό επιτρέπεται, ή μάλλον είναι αναπόφευκτο, να θέσουμε το εξής ερώτημα: Πραγματοποίησαν οι εθνικοσοσιαλιστές, πραγματοποίησε ο Χίτλερ μια «ασιατική» πράξη ίσως και μόνο γι' αυτό, επειδή εκείνοι και οι όμοιοί τους θεωρούσαν τον εαυτό τους ως εν δυνάμει ή πραγματικά θύματα μιας «ασιατικής» πράξης; Το «Αρχιπέλαγος Γκουλάγκ» δεν προηγήθηκε του «Άουσβιτς»; Δεν ήταν η «ταξική δολοφονία» των μπολσεβίκων το λογικό και πραγματικό προηγούμενο της «φυλετικής δολοφονίας» των εθνικοσοσιαλιστών; Δεν μπορούν οι πιο κρυφές ενέργειες του Χίτλερ να εξηγηθούν ακριβώς επίσης από αυτό, από το ότι δηλαδή ο ίδιος δεν είχε ξεχάσει το «κλουβί με τους αρουραίους»; Δεν προερχόταν ίσως το Άουσβιτς όσον αφορά την προέλευσή του από ένα παρελθόν που δεν ήθελε να παρέλθει;

Κάποιος δεν χρειάζεται να έχει διαβάσει το δυσεύρετο πλέον βιβλιάρaki του Μελγκούνοφ για να θέσει ετούτα τα ερωτήματα. Όμως διστάζει να τα θέσει, όπως και εγώ για πολύ καιρό επίσης δίσταζα να τα θέσω. Αυτά θεωρούνται αντικομμουνιστικές πολεμικές θέσεις ή προϊόντα του Ψυχρού Πολέμου. Επιπλέον δεν αρμόζουν και πολύ στην εξειδικευμένη επιστήμη, η οποία πρέπει πάντοτε να επιλέγει και να θέτει πιο περιορισμένα ερωτήματα. Εν τούτοις στηρίζονται σε απλές αλήθειες. Κάποιος μπορεί να έχει ηθικούς λόγους ώστε να παραμερίζει σκόπιμα ορισμένες αλήθειες, όμως κάτι τέτοιο προσκρούει στο ήθος της επιστήμης.

Οι δισταγμοί θα ήταν δικαιολογημένοι μονάχα εάν κάποιος εξέταζε απομονωμένα αυτά τα πραγματικά δεδομένα και ερωτήματα και δεν τα έθετε από την πλευρά τους μέσα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, δηλαδή μέσα στο πλαίσιο εκείνων των ποιοτικών ρήξεων που έλαβαν χώρα στην ευρωπαϊκή ιστορία, οι οποίες ξεκινούν με τη Βιομηχανική επανάσταση και οι οποίες κάθε φορά προκαλούσαν μια έντονη αναζήτηση των «ενόχων» ή των «αυτουργών» μιας εξέλιξης που θεωρούνταν ολέθρια. Μονάχα μέσα σε αυτά τα συμφραζόμενα θα γινόταν τελείως ξεκάθαρο ότι παρ' όλη τη δυνατότητα σύγκρισης οι βιολογικές πράξεις εξόντωσης του εθνικοσοσιαλισμού διαφέρουν ποιοτικά από την κοινωνική εξόντωση, στην οποία προέβη ο

μπολσεβικισμός. Ωστόσο, όσο αδύνατο είναι να «δικαιολογηθεί» μια δολοφονία, και μάλιστα μια μαζική δολοφονία, βάσει μιας άλλης δολοφονίας, άλλο τόσο παραπλανητικό είναι να επισημαίνεται μονάχα η *μία* δολοφονία και η *μία* μαζική δολοφονία και να μη λαμβάνεται υπόψη και η άλλη, μολονότι υφίσταται πιθανώς μια αιτιώδης συνάφεια.

Όποιος εξετάζει ετούτη την ιστορία όχι ως μυθολόγημα, αλλά ως προς τις ουσιαστικές της συνάφειες, ωθείται σε ένα κεντρικό συμπέρασμα: Εφόσον αυτή, με όλη τη σκοτεινότητά της και με όλους τους τρόμους της, αλλά και με το Νέο που η ίδια αναδύει και προκαλεί σύγχυση –το οποίο πρέπει να αποδίδεται στους δρώντες–, πρέπει να έχει κάποιο νόημα για τους μεταγενέστερους, αυτό το νόημα πρέπει να είναι η απελευθέρωση από την τυραννία της κολεκτιβιστικής σκέψης. Πράγμα που θα σήμαινε ταυτόχρονα την αποφασιστική στροφή προς *όλους* τους κανόνες μιας ελεύθερης κοινωνικής οργάνωσης, μιας οργάνωσης, η οποία επιτρέπει και ενθαρρύνει την κριτική, εφόσον αναφέρεται σε πράξεις, τρόπους σκέψης και παραδόσεις, όπως και σε κυβερνήσεις και οργανώσεις κάθε είδους. Οι οργανώσεις και οι κυβερνήσεις, ωστόσο, είναι υποχρεωμένες να στιγματίζουν την κριτική στην υπάρχουσα κατάσταση ως ανεπίτρεπτη. Τα άτομα δεν μπορούν, ή μπορούν να απελευθερωθούν από αυτό το στίγμα μονάχα με πολύ μεγάλες προσπάθειες. Αυτό σημαίνει κριτική «στους» Εβραίους, «στους» Ρώσους, «στους» Γερμανούς ή «στους» μικροαστούς. Στο βαθμό που η εξέταση του Εθνικοσοσιαλισμού χαρακτηρίζεται ακριβώς από τον κολεκτιβιστικό τρόπο σκέψης, θα έπρεπε να μπει τελεία και παύλα σε αυτή. Είναι αναμφισβήτητο ότι τότε η έλλειψη σκέψης και η αυτοϊκανοποίηση θα έφταναν στο αποκορύφωμά τους. Δεν *πρέπει* όμως να έχουν έτσι τα πράγματα και η αλήθεια δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να εξαρτάται από την ωφελιμότητα. Μια πιο ενδελεχής εξέταση, η οποία πάνω απ' όλα θα έπρεπε να χαρακτηρίζεται από τον αναστοχασμό πάνω στην ιστορία των δύο τελευταίων αιώνων, θα οδηγούσε το παρελθόν, για το οποίο γίνεται λόγος εδώ, στο παρόν, όπως ταιριάζει σε κάθε παρελθόν. Και αυτό το είδος εξέτασης θα οικειοποιούνταν το παρελθόν, κάνοντάς το δικό μας.

Μεταγραφές ονομάτων

Έβανς Ρίτσαρντ (Evans Richard)
Κέρσοου Ίαν (Kershaw Ian)
Λούκατς Τζον (Lukacs John)
Λίμπτε Χέρμαν (Lübbe Hermann)
Μέισον Τίμοθι (Mason Timothy)
Μελγκούνοφ Σεργκέι (Melgunov Sergei)
Όργουελ Τζορτζ (Orwell George)
Ρόζενμπεργκ Άλφρεντ (Rosenberg Alfred)
Σμιθ Ουίνστον (Smith Winston)
Στίρμερ Μίκαελ (Stürmer Michael)
Φεστ Γιόαχιμ (Fest Joachim)
φον Σόιμπνερ-Ρίχτερ Μαξ Έρβιν (von Scheubner-Richter Max Erwin)
Χάμπερμας Γιούργκεν (Habermas Jürgen)
Χάφνερ Σεμπάστιαν (Haffner Sebastian)
Χίλγκρουμπερ Αντρέας (Hillgruber Andreas)
Χίλντεμπραντ Κλάους (Hildebrand Klaus)
Χίμλερ Χάινριχ (Himmler Heinrich)